
Robert Syrwid

„WYRAŹNIE ODCZUWAŁO SIĘ TENDENCJE WRN¹”
I WOJEWÓDZKI ZJAZD
POLSKIEJ PARTII SOCJALISTYCZNEJ W OLSZTYNIE
9–10 CZERWCA 1946 ROKU
W RAPORCIE APARATU BEZPIECZEŃSTWA

Polska Partia Socjalistyczna została powołana formalnie do życia na konferencji w Lublinie (10–11 września 1944 r.) przez grupę secesjonistów z Robotniczej Partii Polskich Socjalistów². Formacja ta, nazywana przez zwolenników „odrodzoną”, a przez przeciwników „falszywą” lub „koncesjonowaną”, stała na gruncie linii programowej Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, ogłoszonego z datą 22 lipca 1944 r. Jej powstanie i faktyczne zawłaszczenie nazwy były uznawane za bezprawne przez PPS–WRN, stojącą na stanowisku legalizmu rządu polskiego na obczyźnie. Działalność tzw. lewicowych socjalistów, zwolenników współpracy z Polską Partią Robotniczą, PPS–WRN postrzegала przy tym jednoznacznie w kategoriach agentury sowieckiej i narzędzia w procesie zniewolenia kraju przez ZSRR. Sytuacja ta zaczęła zmieniać się po przekształceniu PKWN w Rząd Tymczasowy RP 31 grudnia 1944 r. oraz po decyzjach konferencji w Jałcie (4–11 lutego 1945 r.), gdzie w istocie zadecydowano o pozostawieniu sprawy przyszłości państwa polskiego w orbicie wpływów

¹ WRN – Wolność, Równość, Niepodległość – kryptonim konspiracyjny używany przez Polską Partię Socjalistyczną w okresie od października 1939 do maja 1944 r. W potocznym rozumieniu skrótem WRN, traktowanym jako synonim „prawicy”, komuniści określali wszystkich członków PPS, którzy opowiadali się za niezależnością powojennego ruchu socjalistycznego w Polsce.

² Robotnicza Partia Polskich Socjalistów – partia lewicy socjalistycznej utworzona 11 IV 1943 r. na II Zjeździe Polskich Socjalistów. RPPS była w opozycji do polityki rządu RP na uchodźstwie i PPS–WRN, ale także początkowo odrzucała możliwość współpracy z PPR. Posiadała własne struktury wojskowe – Milicję Ludową (od kwietnia 1943 r. w składzie Polskiej Armii Ludowej). Jesienią 1943 r. część działaczy RPPS z Edwardem Osóbką-Morawskim na czele nawiązała współpracę z komunistami, wchodząc do składu Krajowej Rady Narodowej. Rozłamowcy powołali w styczniu 1944 r. Tymczasowy Komitet Centralny z E. Osóbką-Morawskim jako przewodniczącym. Występując pod dawną nazwą RPPS zwołali oni także 7 V 1944 r. tzw. IV Zjazd, gdzie wybrano nowy skład KC z Osóbką-Morawskim jako przewodniczącym oraz Stanisławem Szwalbe jako przewodniczącym Rady Naczelnej. „Nowa” RPPS brała udział w tworzeniu PKWN. W odpowiedzi członkowie dawnej RPPS podjęli w czerwcu 1944 r. decyzję o zmianie nazwy partii na PPS–Lewica.

Józefa Stalina. W szeregi „odrodzonej” PPS zaczęli wówczas napływać członkowie PPS–WRN i RPPS, rozczarowani polityką mocarstw zachodnich³.

W PPS, niespójnej ideologicznie i politycznie, szybko dały się wyraźnie zaobserwować dwa przeciwstawne sobie nurty. Pierwszy z nich reprezentowali zwolennicy ścisłej współpracy z komunistami, wzywający nie tylko do odrzucenia przedwojennego dorobku partii, ale także szybkiego połączenia z PPR. Na przeciwnym biegunie znajdowali się działacze demonstrowający wolę obrony niezależności ruchu socjalistycznego w powojennej polskiej rzeczywistości, negujący tym samym możliwość rychłej unifikacji obu ugrupowań robotniczych⁴. Określenie zasad wzajemnych relacji pomiędzy PPR i PPS oraz miejsca i roli socjalistów w szeroko rozumianym systemie władzy, uwarunkowanych szybko zmieniającą się sytuacją polityczną w kraju, stanowiły zasadnicze problemy determinujące poczynania tego ugrupowania praktycznie do końca jego istnienia, po faktycznej likwidacji w tzw. procesie zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego⁵.

Próby organizacji i działalności PPS na terenie południowej części Prus Wschodnich (określanych potocznie mianem Warmii i Mazur⁶), z uwagi na trwające działania wojenne, rozpoczęły się dopiero wiosną 1945 r.

Decyzją Centralnego Komitetu Wykonawczego PPS z 13 kwietnia 1945 r., pełnomocnikami do spraw tworzenia struktur partyjnych w Okręgu Mazurskim⁷

³ Szerzej na ten temat J. Wrona, *System partyjny w Polsce 1944–1950. Miejsce – funkcje – relacje partii politycznych w warunkach budowy i utrwalania systemu totalitarnego*, Lublin 1995, ss. 72–77.

⁴ Por. B. Barnaszewski, *Polityka PPR wobec zalegalizowanych partii i stronnictw*, Warszawa 1996, ss. 79–102.

⁵ Ibidem, ss. 178–188, 199–205; J. Wrona, op. cit., ss. 223–248, 285–294.

⁶ Warmia – kraina historyczna, wywodząca swoją nazwę od pruskiego plemienia Warmów, położona na terenie obecnego województwa warmińsko-mazurskiego. Mazury (dawn. Mazury Pruskie, Mazowsze Pruskie) – obecnie pojęcie określające region geograficzno-kulturowy w Polsce północno-wschodniej, przynależny administracyjnie, w części, do województwa warmińsko-mazurskiego.

⁷ Status prawny ziem zachodnich i północnych – mających po wojnie przyspaść państwu polskiemu – został przejściowo uregulowany uchwałą Rady Ministrów Rządu Tymczasowego RP z 14 III 1945 r. o podziale administracyjnym tych terenów na cztery okręgi administracyjne, zarządzane przez pełnomocników. Były to okręgi: I – Śląsk Opolski, II – Śląsk Dolny, III – Pomorze Zachodnie i IV – Prusy Wschodnie (Mazurski). Okręgi zostały podzielone na obwody, zarządzane przez pełnomocników obwodowych. Pierwszym Pełnomocnikiem Rządu Tymczasowego RP IV Okręgu mianowano kpt. Jerzego Sztachelskiego (1911–1975), ówczesnego wojewodę białostockiego. Jego następcą już 30 III 1945 r. został ppłk Jakub Prawin (1901–1957). Pierwotnie zakładano utworzenie w Okręgu 27 powiatów o łącznej powierzchni około 27 000 km². Były to następujące powiaty: bartoszycki, biskupiecki (reszelski), braniewski, darkiejmski, elbląski, ełcki, gierdawski, giżycki, gołdapski, iławiecki, kętrzyński, kwidzyński, lidzbarski, malborski, morąski, mragowski, nidzicki, olecki, olsztyński, ostródzki, pasłęcki, piski, suski, świętomiejski, szczycieński, sztumski i węgrowski. Już 7 VII 1945 r., uchwałą Rady Ministrów, wyłączono z Okręgu Mazurskiego siedem powiatów: ełcki, gołdapski i olecki – wcielono do województwa białostockiego, a elbląski, kwidzyński, malborski i sztumski – do województwa gdańskiego. Por. E. Kierejczyk, *Województwo olsztyńskie w latach 1945–1949. Kształtowanie się administracji ogólnej, rad narodowych i samorządu terytorialnego*, Olsztyn 1980, ss. 42–43; Uchwała Rady Ministrów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej z 7 VII 1945 r. w sprawie wyłączenia z okręgów: Pomorze Zachodnie, Mazurskiego (Prusy Wschodnie) i Śląsk Dolny niektórych powiatów i przyznania na terenie tych powiatów wojewodom; gdańskiemu, białostockiemu, pomorskiemu i poznańskiemu uprawnień pełnomocników okręgowych Rządu RP – Monitor Polski, 1945, nr 29, poz. 77. Ostatecznie, utworzone na podstawie roz-

zostali mianowani Stefan Cendrowski⁸ i Władysław Mizielski⁹. Zebranie organizacyjne członków partii odbyło się 27 kwietnia 1945 r. w Olsztynie¹⁰.

Do końca stycznia 1946 r. na terenie Okręgu Mazurskiego udało się utworzyć osiemnaście komitetów powiatowych, pięć miejskich, cztery gminne oraz dwa koła kolejarzy, liczące łącznie 1766 członków¹¹.

Naturalną bazę werbunkową partii w terenie tworzyli, w okresie nasilającego się w drugiej połowie 1945 r. ruchu osadniczego i przesiedleńczego, urzędnicy tworzących się instytucji administracji państwowej, a także zawsze bliscy ruchowi socjalistycznemu kolejarze, nauczyciele, pocztowcy i spółdzielcy¹².

Pierwsza wojewódzka konferencja PPS – nazywana również w oficjalnych dokumentach partyjnych pierwszym wojewódzkim zjazdem – stanowiąca w istocie podsumowanie pierwszego etapu działalności partii na Warmii i Mazurach,

porządzenia RM z 29 V 1946 r. województwo olsztyńskie składało się z 18 powiatów o łącznej powierzchni 18 832 km². Były to powiaty: bartoszycki, braniewski, giżycki, iławski, kętrzyński, lidzbarski, morąski, mragowski, nidzicki, olsztyński, ostródzki, pasłęcki, piski, reszelski, suski, szczycieński, węgorzewski i Olsztyn – powiat grodzki (miejski). Por. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Odzyskanych (Dziennik Ustaw RP (dalej: DzU), 1946, nr 28, poz. 177 – utworzenie województw: olsztyńskiego, szczecińskiego i wrocławskiego – obowiązywało od 28 VI 1946 r. Województwo olsztyńskie przetrwało w tym kształcie do 28 VI 1950 r., kiedy to ustawa o zmianach podziału administracyjnego państwa, zdecydowano, że w jego granice zostaną włączone dwa kolejne powiaty: działdowski z województwa warszawskiego i nowomiejski z województwa bydgoskiego. Por. DzU, 1950, nr 28, poz. 255.

⁸ Stefan Cendrowski, ps. „Jar”, „Prom” (1898–1992), wykształcenie średnie, z zawodu nauczyciel i urzędnik samorządowy. Członek PPS od 1923 r. W okresie międzywojennym pracował jako nauczyciel (1930–1936) oraz pełnił obowiązki wójta Gminy Wilanów (1936–1939). Podczas okupacji niemieckiej, od listopada 1939 do września 1944 r., piastował ponownie stanowisko wójta Gminy Wilanów. Działal w konspiracji jako członek Korpusu Obrońców Polski oraz Armii Krajowej, należał także do RPPS (1943–1944). Członek tzw. odrodzonej PPS (od lutego 1945 r.) Starosta powiatu ostródzkiego (IV–VI 1945 r.), zastępca naczelnika wydziału samorządowego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski (VII–XII 1945 r.), wiceprzewodniczący Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie (dalej: MWRN) (28 XII 1945 – 6 VI 1947), przewodniczący MWRN (od sierpnia 1947 r. Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie (dalej: OWRN) (6 VI 1947 – 8 V 1948). II sekretarz (27 IV – 5 X 1945 r.), przewodniczący (5 X 1945 – 10 VI 1946), wiceprzewodniczący (10 VI 1946 – 9 I 1947) i I sekretarz (9 I – 15 IX 1947 r.) Wojewódzkiego Komitetu PPS w Olsztynie. Poseł do Krajowej Rady Narodowej (IV 1945 – I 1947) i Sejmu Ustawodawczego (1947–1952). Por. B. Łukaszewicz, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Warmii i Mazurach w latach 1945–1947*, Olsztyn 1991, ss. 150–151; R. Syrwid, *Od partnerstwa do wymuszonej „jedności”. Olsztyńska organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1945–1948*, Łódź 2004, passim.

⁹ Władysław Mizielski (1891–1945), członek Polskiej Organizacji Wojskowej w 1918 r., nauczyciel z wyższym wykształceniem pedagogicznym. Zastępca dyrektora Związku Gospodarczego Spółdzielni RP „Społem” na Okręg Mazurski i nieetatowy pracownik WK PPS w Olsztynie. Zmarł 3 IX 1945 r. w Olsztynie. Por. R. Syrwid, op. cit., ss. 30–31, 37, 39.

¹⁰ W wybranym wówczas, pierwszym, składzie Wojewódzkiego Komitetu Robotniczego (później: WK) PPS na Okręg Mazurski znaleźli się: W. Mizielski – przewodniczący, Józef Stromich – wiceprzewodniczący, Andrzej Bugajski – I sekretarz, S. Cendrowski – II sekretarz, Jan Gan – skarbnik, Antoni Kaleciński i Marian Połński – członkowie. Por. ibidem, ss. 29–32.

¹¹ Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), Wojewódzki Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie 1945–1948 (dalej: WK PPS), sygn. 1094/9, k. 28–30. Sprawozdanie WK PPS w Olsztynie z 8 III 1946; ibidem, k. 31. Sprawozdanie WK PPS za okres 18–31 V 1946.

¹² Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), PPS, sygn. 235/VII–186, k. 5–5a. Sprawozdanie WK PPS w Olsztynie z 1 X 1945.

została zaplanowana na 9–10 czerwca 1946 r. Wybór terminu nie był przypadkowy. W tych samych dniach odbywały się również ogólnopolskie obchody Święta Ludowego. Było ono organizowane formalnie przez prokomunistyczne Stronnictwo Ludowe¹³, a faktycznie przez agendy ministerstwa informacji i propagandy Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej¹⁴, struktury PPR i aparat bezpieczeństwa. Zjazd olsztyńskiej organizacji PPS został włączony, obok innych imprez masowych, jako część programu obchodów Święta Ludowego, w ramach kampanii propagandowej przed zbliżającym się Głosowaniem Ludowym 30 czerwca 1946 r. Kampania ta, w zamyśle obozu komunistycznego, miała przede wszystkim na celu zdyskredytowanie Polskiego Stronnictwa Ludowego¹⁵ w przededniu referendum¹⁶.

Sprawozdania z przebiegu zjazdu oraz imprez i uroczystości mu towarzyszących, w tym odsłonięcia popiersia Stefana Jaracza, znajdują się również w dokumentach aparatu centralnego i wojewódzkiego PPS oraz relacji prasowej¹⁷. Przekazy te, sporządzane na potrzeby władz partyjnych oraz przeciętnego czytelnika gazety codziennej – abstrahując od łatwo zauważalnego w tym ostatnim przypadku wymiaru propagandowego – nie zawierają jednak wielu interesujących szczegółów, zwłaszcza jeśli chodzi o atmosferę i klimat panujące na sali obrad.

Relacja obserwatorów, jakimi byli funkcjonariusze WUBP w Olsztynie, niezależnie od wszelkich uchybień dotyczących strony formalnej raportu, sta-

¹³ Stronnictwo Ludowe – ugrupowanie, powołane do życia na zjeździe w dniach 17–18 IX 1944 r. w Lublinie przez działaczy lewicowej grupy „Wola Ludu”, z inspiracji oraz pod kontrolą PPR. Prezesem Tymczasowego Zarządu Głównego SL został wybrany Stanisław Kotek-Agroszewski, a wiceprezesami Jerzy Antoniuk, Stanisław Janusz i Andrzej Witos. Powołanie prokomunistycznej partii chłopskiej miało, w zamyśle PPR, stanowić przeciwwagę dla konspiracyjnego SL „Roch”. Po fiasku rozmów pomiędzy oboma ugrupowaniami na temat określenia zasad porozumienia i nawiązania ewentualnej współpracy w sierpniu 1945 r. i powstaniu Polskiego Stronnictwa Ludowego, większość działaczy „lubelskiej” SL zgłosiła akces do nowej formacji.

¹⁴ Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej (TRJN) – rząd powołany w Warszawie przez prezydenta KRN Bolesława Bieruta 28 VI 1945 r. na podstawie porozumienia zawartego na konferencji moskiewskiej w dniach 17–21 VI 1945 r. pomiędzy przedstawicielami KRN i Rządu Tymczasowego RP a częścią polityków emigracyjnych skupionych wokół byłego premiera rządu polskiego na emigracji Stanisława Mikołajczyka. Premierem rządu był Edward Osóbka-Morawski (PPS), a wicepremierami Władysław Gomułka (PPR) i Stanisław Mikołajczyk (PSL). Rząd został rozwiązany 8 II 1947 r.

¹⁵ Polskie Stronnictwo Ludowe – formacja ruchu ludowego powołana 22 VIII 1945 r. na bazie struktur konspiracyjnego SL „Roch”. Prezesem PSL był, od stycznia 1946 r., Stanisław Mikołajczyk (1901–1966), premier rządu polskiego na emigracji (1944–1945). W czerwcu 1946 r. PSL liczyło około 800 000 członków i była najsilniejszą legalną formacją polityczną opozycyjną wobec obozu komunistycznego.

¹⁶ Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie wydał 4 VI 1946 r. Wojewódzkiemu Zarządowi PSL zakaz organizowania samodzielnych obchodów Święta Ludowego. Podobna sytuacja miała miejsce na terenie całego kraju. Wobec realnej groźby represji w stosunku do swoich członków, władze naczelne stronnictwa odwołały organizację obchodów Święta Ludowego w Polsce. Szerzej na ten temat patrz B. Łukasiewicz, op. cit., ss. 80–83.

¹⁷ Por. AAN, PPS, sygn. 235/VII–179, k. 10–13. Protokół z I Wojewódzkiego Zjazdu Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie 9–10 VI 1946, z września 1946 r. (bez daty dziennej, z podpisem J. Kretkowskiego); APO, WK PPS, sygn. 1094/1. Protokół z I Wojewódzkiego Zjazdu Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie 9–10 VI 1946 (kopia bez podpisu i daty); Wiadomości Mazurskie z 12 VI 1946 r., nr 132, ss. 1–2.

nowi jak się wydaje przydatny materiał poznawczy do dalszych badań nad wojennymi dziejami olsztyńskiej organizacji PPS. Raport, napisany z wyraźnym, prostym założeniem dychotomicznego podziału wypowiedzi uczestników zjazdu na kontestatorów i propagatorów idei „jednolitego frontu bratnich partii robotniczych”, miał przede wszystkim na celu wskazanie tych delegatów, którzy mogli stanowić potencjalne zagrożenie dla realizowanego przez komunistów scenariusza stopniowego podporządkowywania sobie PPS oraz ubezwłasnowolnienia jej wojewódzkiego aktywu kierowniczego.

Informacje przekazane w raporcie posłużyły także w niedługim czasie do rozpoczęcia przez wojewódzki aparat bezpieczeństwa zorganizowanej operacji agenturalnego rozpracowania czołowych działaczy WK PPS.

Już 18 lipca 1946 r. por. Bolesław Krzywiński¹⁸, naczelnik wydziału V WUBP w Olsztynie zatwierdził plan „grupowo-agenturalnego opracowania” pod kryptonimem „Destrukcja”, prowadzonego wobec S. Cendrowskiego i Antoniego Mroczkowskiego¹⁹. Oba podejrzewano o „tajną robotę wywrotową, podważającą jedność partii” oraz „przygotowywanie rozłamu w PPS”²⁰. Niemal trzy miesiące później, 8 października 1946 r., Wydział V WUBP w Olsztynie, rozpoczął równoległe „aktywne rozpracowywanie” pracowników WK PPS w Olsztynie, w ramach zwalczania „elementów reakcyjnych spod znaku WRN”²¹. Nasilenie zainteresowania aparatu bezpieczeństwa działalnością aktywu pepeesowskiego

¹⁸ Bolesław Krzywiński (właśc. Bernard Borys Schildhaus), s. Mojżesza, ur. 24 X 1913 r. w Przemysłu. Wykształcenie podstawowe, z zawodu krawiec. Funkcjonariusz NKWD we Lwowie (1939–1941). Uczestnik bitwy pod Lenino (12 X 1943 r.), dowódca plutonu w 2 batalionie 1 pułku piechoty 1 Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki. Absolwent kursu NKWD w Kujbyszewie (ZSRR), w kwietniu 1944 r. Po powrocie do Polski mianowany kierownikiem sekcji 1 (kontrywiad) WUBP w Rzeszowie (od 11 X 1944 r.), p.o. kierownika Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Jarosławiu (X–XI 1944 r.) oraz kierownikiem PUBP w Przemysłu (12 VI – 6 X 1945). Następnie został skierowany do Olsztyna, z nominacją na stanowiska naczelnika Wydziału I WUBP w Olsztynie (28 IX 1945 – 1 XI 1946). Prawdopodobnie w tym samym okresie pełnił również funkcję naczelnika Wydziału V. Od 2 XI 1946 do 24 V 1949 r., w stopniu kapitana, a następnie majora, był zastępcą szefa WUBP w Olsztynie. Później inspektor i zastępca szefa WUBP w Łodzi (1949–1951), zastępca szefa i szef/kierownik WUdsBP (Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego) w Lublinie (1951–1955). i kierownik WUdsBP w Białymstoku (1955–1957). Zwolniony ze służby, w stopniu podpułkownika 28 II 1957 r. Por. D. Iwaneczko, *Urząd Bezpieczeństwa w Przemysłu 1944–1956*, Rzeszów 2004, s. 21, 23–24, 103; Z. Nawrocki, *Kierownictwo przemysłowej bezpieki 1944–1956. Próba charakterystyki*, w: *Powiat przemyski w latach 1944–1956*, pod red. K. Kaczmarek i M. Krzysztofińskiego, Przemysł–Rzeszów 2006, ss. 34–35, 40.

¹⁹ Antoni Mroczkowski (ur. w 1899 r.), wykształcenie średnie, w PPS od 1916 r. I sekretarz Miejskiego Komitetu Robotniczego PPS w Olsztynie (od 13 V 1945 r.), kierownik biura (od grudnia 1945 r.), II sekretarz (5 X 1945 – 9 I 1947) i skarbnik WK PPS w Olsztynie (9 I – 31 VII 1947). Por. APO, WK PPS, sygn. 1094/23, k. 169.

²⁰ Instytut Pamięci Narodowej Delegatura w Olsztynie, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie [1945] 1983–1990. Materiały dotyczące rozpracowania członków Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie w latach 1946–1948, sygn. IPN Bi (DOI) 087/136/CD/1, materiały niefoliowane. Postanowienie A. Maciejewskiego, referenta sekcji I wydziału V wydziału WUBP w Olsztynie „o zaprowadzeniu agenturalnego opracowania” pod kryptonimem „Destrukcja” wobec S. Cendrowskiego i A. Mroczkowskiego z 18 VII 1946.

²¹ Ibidem. Postanowienie I. Wiśniewskiego, referenta sekcji I wydziału V WUBP w Olsztynie „o zaprowadzeniuteczki nadzorczej na obiekt: Woj. Kom. PPS w Olsztynie” z 8 X 1946.

daje się jednak szczególnie zauważyć po wyborach do Sejmu Ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r., kiedy to, poczynając od 6 lutego 1947 r., rozpracowaniu zostało poddanych dziewięciu czołowych działaczy partii – z wicewojewodą olsztyńskim płk. Tadeuszem Koralem na czele²².

Prezentowany dokument pochodzi z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej Delegatura w Olsztynie. Materiały niefoliowane, przechowywane w zespole Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Olsztynie [1945] 1983–1990, dotyczą rozpracowania członków WK PPS w Olsztynie przez Wydział V WUBP w Olsztynie w latach 1946–1948. Zostały one zachowane jedynie w postaci mikrofilmów, po zniszczeniu ich wersji papierowej przez Wydział „C” WUSW w Olsztynie w latach osiemdziesiątych XX w.

Mikrofilm raportu wykonano z kopii maszynopisowej, pozbawionej podpisów.

Tekst przygotowano do publikacji z założeniem dążenia do zachowania jego pierwotnego charakteru, języka i układu. Poprawiono jedynie te nieliczne błędy stylistyczne i składniowe, których pozostawienie mogło wpłynąć na pogorszenie czytelności przekazu. Podobnie postąpiono również wobec niedoskonałości interpunkcyjnych czy ortograficznych, ograniczając modernizację pisowni do niezbędnego minimum. Ingerencję wydawcy, dotyczącą opuszczenia w tekście zestawień składów osobowych struktur WK PPS w Olsztynie – publikowanych już w innych opracowaniach – zaznaczono w nawiasie kwadratowym. Występujące w dokumencie skróty rozwiązano także w nawiasach kwadratowych, w miejscu ich pierwszego wystąpienia. W dwóch przypadkach zastosowano również przypisy tekstowe – z numeracją literową – celem potwierdze-

²² Ibidem. Postanowienia I. Wiśniewskiego p.o. kierownika sekcji I wydziału V WUBP w Olsztynie z 6 II 1947 r. „o zaprowadzeniu pierwiastkowo-formularnego opracowania” spraw: Józefa Kretkowskiego (pod kryptonimem „Spółdzielca”), T. Korala („Prawnik”), J. Stromicha („Prezes”), Edmunda Dudzińskiego („Budowniczy”), Józefa Poryckiego („Dziennikarz”), Mieczysława Stefaniaka („Elektryk”), A. Kalecińskiego („Ślusarz”), Wojciecha Pecarza („Sanator”) i Stefana Perkowskiego („Komisarz”). Problematyka ta wymaga odrębnych badań, wykraczających poza zakres tematyczny niniejszej publikacji.

Tadeusz Koral, ps. „Krzysztof” (1910–2000), wykształcenie wyższe, płk Wojska Polskiego, działacz polityczny i związkowy, urzędnik państwowy. Przedwojenny członek Czerwonego Harcerstwa, Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (dalej: OM TUR) i Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej. Do PPS wstąpił w 1930 r. Był sekretarzem Oddziału Centralnego Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Chemicznego RP (od 1937 r.). W okresie okupacji niemieckiej należał początkowo do grupy Gwardii, a następnie był członkiem Polskich Socjalistów. Członek Komendy i Szef Wydziału Sabotażu Formacji Bojowo-Milicyjnych PS (1941–1942). W lipcu 1942 r. został aresztowany przez gestapo. Więzień sześciu hitlerowskich obozów koncentracyjnych (1942–1945). Po powrocie do kraju wstąpił, we wrześniu 1945 r., do tzw. odrodzonej PPS. Po przyjeździe do Olsztyna był zastępcą pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski (28 XI 1945 – 29 V 1946), a następnie wicewojewodą olsztyńskim (29 V 1946 – 10 VI 1948). Członek Rady Naczelnej PPS (4 XI 1945 – 15 XII 1948), przewodniczący WK PPS w Olsztynie (10 VI 1946 – 6 IV 1948), poseł na Sejm Ustawodawczy (1947–1952). Por. B. Łukasiewicz, op. cit., s. 150; T. Strzembosz, *Oddziały szturmowe konspiracyjnej Warszawy 1939–1944*, Warszawa 1983, ss. 63–64.

nia nieprawidłowej budowy zdania i niejasności użytego przez autorów określenia. W przypisach rzeczowych, opatrzonych cyframi arabskimi, zamieszczono informacje przydatne do wyjaśnienia szeregu kwestii szczegółowych. Przytoczone w nich dane biograficzne zostały, w zasadzie, ograniczone do okresu wytworzenia dokumentu.

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

ŹRÓDŁO

1946 czerwiec 14, Olsztyn – Raport por. Bolesława Krzywińskiego naczelnika Wydziału V i por. Jana Malinowskiego kierownika sekcji I Wydziału V Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie do Wydziału I Departamentu V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego ze Zjazdu Wojewódzkiego Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie w dniach 9–10 czerwca 1946 r.

Institut Pamięci Narodowej Delegatura w Olsztynie, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie [1945] 1983–1990. Materiały dotyczące rozpracowania członków Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Socjalistycznej w Olsztynie w latach 1946–1948, sygn. IPN Bi (DOL) 087/136/CD/1, materiały niefiliowane, maszynopis – kopia bez podpisu, scan z mikrofilmu w wersji PDF.

Wojewódzki Urząd
Bezpieczeństwa Publicznego
w Olsztynie

Olsztyn, dn. 14 czerwca 1946 r.

INSTITUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

/Ściśle tajne/

Do Ministerstwa Bezp[ieczeństwa] Publ[icznego]
Departamentu V Wydz[iału] I

Raport

ze Zjazdu Wojewódzkiego PPS w Olsztynie
w dniu 9–10 czerwca br.

Zjazd rozpoczęto odśpiewaniem „Czerwonego Sztandaru”¹, poczem tow. Cendrowski zagaił Zjazd odczytaniem porządku obrad, który przedstawiał się następująco:

- 1) „Czerwony Sztandar”;
- 2) zagajenie i powitanie gości;
- 3) powołanie przewodniczącego Zjazdu;
- 4) powołanie prezydium Zjazdu;

¹ „Czerwony Sztandar” – pieśń szwajcarskich anarchistów z 1877 r., autorstwa Paula Brousse’a na melodię pieśni patriotycznej „Les bords de la libre Sarine” Jacques’a Vogta. Wersję polską tekstu opracował w 1881 r. Bolesław Czerwiewski, w muzycznej adaptacji Jana Kozakiewicza. Pierwodruk „Czerwonego Sztandaru” został opublikowany w zbiorze polskiej poezji rewolucyjnej pt. „Czegóż chcą?”, wydanym w 1882 r. w Genewie nakładem pisma „Przedświt”. Pieśń została uznana oficjalnie za hymn PPS i wpisana do jej statutu na XXIV Kongresie w Radomiu w 1937 r.

5) powitanie Zjazdu w im[ieniu] K[rajowej] Rady [N]arodowej] i C[entralnego] K[omitetu] W[ykonawczego PPS] przez ministra Matuszewskiego²;

6) odpowiedzi na powitanie przez przedstawicieli partii polit[ycznych] i organizacji społecznych;

7) referat polityczny tow. ministra Matuszewskiego;

8) odczytanie i uchwalenie rezolucji – tow. Kretkowski³.

Po odczytaniu porządku dziennego tow. Cendrowski powołał na przewodniczącego Zjazdu, tow. ppłk. Korala⁴, który powołał prezydium. Po tym minister Matuszewski, wśród oklasków, powitał w krótkich, treściwych słowach Zjazd, życząc uczestnikom owocnych i pomyślnych obrad, które w wyniku dałyby konkretne rezultaty w przyszłej pracy dla dobra Polski, robotnika i chłopa.

Następnie zabrał głos przedstawiciel wojsk polskich mjr Małecki⁵, który nakreślił i sprecyzował specyficznie trudne warunki pracy na ziemiach odzyskanych oraz zaznaczył, że mimo tych ciężkich warunków partie polityczne zrobiły duży postęp w dziedzinie uświadczenia obywateli, że pracownicy i bojownicy o demokrację, którzy nie bacząc na napady band leśnych zdali egzamin, zakładając wszędzie swoje placówki, nie bacząc na bratobójcze strzały z ukrycia. Pułkownik⁶ nadmienił, że tak jak wojsko wywalczyło sobie Polskę Demokratyczną, tak obecnie będzie stało na straży Demokracji i nie pozwoli raz zdobytej przez naród władzy wytrącić sobie z ręki (oklaski).

Następnie zabrał głos, z ramienia S[tronnictwa]L[udowego], ob[ywatel] Dura Lucjan⁷ prezes Woj[ewódzkiego] Kom[itetu]⁸ SL i przewodniczący prezy-

² Stefan Matuszewski (1905–1985), absolwent wydziału teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego (w 1930 r.), działacz PPS (od 1937 r.) i PZPR (od 15 XII 1948 r.). Członek Rady Naczelnej i CKW PPS (IX 1944 – VIII 1946), minister informacji i propagandy Rządu Tymczasowego RP i Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej (XII 1944 – IX 1946), poseł do KRN (VII 1944 – I 1947).

³ Józef Damian Kretkowski, ps. „Brzoza”, „Podlaski” (1916–1966), wykształcenie niepełne wyższe, członek PPS od 1932 r., spółdzielca, działacz OM TUR. Członek Rady Naczelnej PPS (od 1 VII 1945 r.), redaktor „Tygodnika Mazowieckiego”, organu PPS w Płocku (1945–1946). Od maja 1946 do stycznia 1947 r. pełnił obowiązki I sekretarza WK PPS w Olsztynie. Później, m.in. zastępca kierownika Wydziału Ekonomicznego CKW PPS (od czerwca 1948 r.). Członek PZPR (od 15 XII 1948 r.).

⁴ Jak wynika z relacji z przebiegu zjazdu, zamieszczonej w „Wiadomościach Mazurskich” z 12 VI 1946, nr 132, s. 2, po powołaniu przez aklamację T. Korala na przewodniczącego prezydium obrad, orkiestra kolejowa odegrała hymn państwowy.

⁵ Mjr Jan Małecki – zastępca dowódcy do spraw polityczno-wychowawczych 15 Dywizji Piechoty stacjonującej w województwie olsztyńskim. Od 18 IV 1946 r. zastępca przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Bezpieczeństwa w Olsztynie.

⁶ Błąd w tekście. Powinno być: major.

⁷ Właściwie: Lucjusz Jan Dura (1891–1976), wykształcenie wyższe prawno-ekonomiczne, z zawodu urzędnik. Publicysta, działacz polityczny i społeczny. Od stycznia 1945 r. pracownik Ministerstwa Administracji Publicznej. Przybył do Olsztyna 10 IV 1945 r. Początkowo był naczelnikiem Wydziału Organizacyjnego (IV–V 1945) i Wydziału Osiedleńczego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP (26 V 1945 – I 1946). Sekretarz (od 7 V 1945 r.), wiceprezes (od 15 X 1945 r.) i prezes (od 23 VI 1946 r.) ZW Stronnictwa Ludowego w Olsztynie. Od 28 XII 1945 do 25 IV 1947 r. pełnił funkcję przewodniczącego MWRN w Olsztynie. 12 IV 1947 r. został powołany do pełnienia obowiązków wojewody warszawskiego (do 17 I 1948 r.). Członek Prezydium Naczelnego Komitetu Wykonawczego SL (1948–1949) i poseł na Sejm Ustawodawczy RP (1947–1952).

⁸ Błąd w tekście. Powinno być: Zarządu Wojewódzkiego.

dium [Mazurskiej] Wojewódzkiej Rady Narodowej. Ob. Dura podkreślił współpracę z partiami robotniczymi, znaczenie i doniosłość tej współpracy oraz zapewnił imieniem stronnictwa, że chłop polski zrzeszony w szeregach SL będzie mocno i zdecydowanie stał na straży sojuszu robotniczo-chłopskiego (oklaski).

Po przemówieniu ob. Dury zabrał głos tow. Kalinowski⁹, pierwszy sekretarz K[omitetu]W[ojewódzkiego] PPR. Na sali powstał ruch. Niektórzy delegaci PPS poczuli opuszczać salę. Odniosło^a się wrażenie, że robią demonstrację. Około 20% obecnych wyszło na korytarz. Tow. Kalinowski w swym przemówieniu nawoływał do zwiększenia współpracy obu partii, do zaostrzenia czujności, gdyż reakcja czeka tylko chwili by zadać cios zblokowanym partiom demokratycznym, by wepchnąć robotnika i chłopą w jarzmo niewoli w Berezie¹⁰, czy innych kazamatach sanacyjnych. Zwrócił uwagę na krecią robotę P[olskiego]S[tronnictwa]L[udowego]. Twierdzenia swoje poparł faktami, że w bandach N[arodowych]S[ił]Z[brojnych]¹¹, wśród morderców polskich demokratów, bojowników o wolną i ludową Polskę znajdują się ludzie z legitymacjami PSL. Są to ci sami PSL-owcy, którzy pokładają wielkie nadzieje w referendum, agitując na wszystkie strony, aby społeczeństwo wyraziło wotum nieufności rządowi, z gruntu demokratycznemu. Tow. Kalinowski apelował do zebranych, aby potępili szkodliwą propagandę i agitację PSL. Aby szli do mas z uświadamianiem społeczeństwa, dlaczego mamy w Głosowaniu Ludowym wypowiedzieć się twierdząco.

Kiedy powiedział, że wszyscy zdecydowanie powinniśmy na pytania zawarte w referendum odpowiedzieć „tak”, jedna z kobiet obecnych na sali zwróciła się z zapytaniem, przerywając mówcy: „A co nam za to dacie, jeśli odpowiemy „tak”? Pytanie w/w obywatelki było skierowane do tow. Kalinowskiego i wypo-

⁹ Ryszard Kalinowski (1910–1996) – I sekretarz (15 III – 24 IV 1945) i II sekretarz (od 15 V 1945 r.) KW PPR w Poznaniu, przewodniczący Zarządu Głównego Związku Walki Młodych (4 VII – 13 IX 1945). Po przeniesieniu do Olsztyna, I sekretarz KW PPR (17 I 1946 – 2 VIII 1948).

^a Tak w tekście. Powinno być: „odnosiło”.

¹⁰ Bereza Kartuska (woj. poleskie, powiat prużański – obecnie: Bereza – obwód brzeski na Białorusi) – właściwie: Miejsce odosobnienia w Berezie Kartuskiej – obóz istniejący w latach 1934–1939. W obozie osadzano na podstawie decyzji administracyjnych, bez prawa apelacji, na okres trzech miesięcy, z możliwością przedłużenia terminu osadzenia o kolejne trzy miesiące. W Berezie Kartuskiej były przetrzymywane przede wszystkim osoby podejrzane o działalność wyrotową, przeciwnicy polityczni rządzącej sanacji, ale także np. przestępcy gospodarczy oraz podejrzani o działalność dywersyjną i szpiegostwo na rzecz III Rzeszy Niemieckiej.

¹¹ Narodowe Siły Zbrojne – polska konspiracyjna organizacja wojskowa, powstała we wrześniu 1942 r., podporządkowana politycznie ugrupowaniu obozu narodowego z przedwojennym Stronnictwem Narodowym na czele. Po zawarciu 7 III 1944 r. umowy o scaleniu NSZ z Armią Krajową, nastąpił rozłam na dwie organizacje o tej samej nazwie – NSZ Narodowa Organizacja Wojskowa. W listopadzie 1944 r. oddziały podporządkowane AK powróciły do samodzielnej działalności pod nazwą Narodowe Zjednoczenie Wojskowe (NZW). Obie formacje zbrojne ruchu narodowego dokonały powtórnego częściowego połączenia na przełomie 1945 i 1946 r. Działając w podziemiu oddziały NZW prowadziły partyzancką walkę zbrojną przeciwko narzucenemu systemowi komunistycznemu, w tym jednostkom radzieckim stacjonującym w Polsce, oddziałom Wojska Polskiego, grupom operacyjnym aparatu bezpieczeństwa i Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Większość oddziałów NZW została rozbita do końca 1947 r.

wiedziane było tonem prowokującym. Na salę weszli przedstawiciele M[ilicji] O[bywatelskiej], którzy zatrzymali i wylegitymowali ją. Okazało się, że wtargnęła na Zjazd bez zaproszenia. Na dobitkę nie posiadała ważnych dokumentów. Stwierdzono, że przybyła w celu agitowania.

Po tym zjściu tow. Kalinowski zwrócił uwagę jak słabo czuwamy i pracujemy jeszcze słabiej, gdyż wypadek ten nie jest odosobniony. Wypadki takie zdarzają się częściej, i to świadczą jak mocno musimy wyteńczyć uwagę, by każdy cios reakcji na czas odparować.

Po przemówieniu tow. Kalinowskiego zebrani słabo reagowali. Dało się odczuć, iż niechętnie współpracują z PPR¹².

Następnie zabrał głos z ramienia S[tronnictwa]D[emokratycznego]¹³ ob. Smoleński¹⁴, który powiedział, że stronnictwo przez niego reprezentowane, zdecydowanie stoi po stronie Bloku¹⁵, i że na wszystkie pytania w referendum odpowie „tak”, kierując się koniecznością ugruntowania zdobyczy demokratycznych¹⁶.

¹² Według protokołu z obrad zjazdu sporządzonego przez WK PPS dla CKW PPS, po przemówieniu R. Kalinowskiego orkiestra kolejowa odegrała „Międzynarodówkę” por. AAN, PPS, sygn. 235/VII-179, k. 11. Międzynarodówka (z fr. L'internationale) – pieśń socjalistyczna do słów Eugene Pottiera z 1871 r., z muzyką skomponowaną przez Pierra Degeytera w 1888 r. Autorstwo najbardziej upowszechnionego tekstu polskiego tłumaczenia z 1903 r. przypisuje się poetce i działaczce socjalistycznej Marii Markowskiej (1878 lub 1880–1939). Rosyjska wersja utworu była m.in. hymnem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (1924–1944).

¹³ Stronnictwo Demokratyczne – centrowa formacja polityczna utworzona w 1939 r. W okresie II wojny światowej SD pozostawało na gruncie legalizmu rządu polskiego na uchodźstwie. W 1943 r. w ugrupowaniu nastąpił rozłam, w wyniku którego część działaczy utworzyła prokomunistyczne Stronnictwo Demokracji Polskiej z Romualdem Millerem, jako przewodniczącym, na czele. SDP podjęło współpracę z KRN. 18 VIII 1944 r. w Lublinie działacze SDP, występując pod zawłaszczonym szyldem SD, dokonali „reaktywowania” oficjalnej działalności stronnictwa, powołując Tymczasowy Zarząd Główny z Wincentym Rzymowskim jako przewodniczącym. We wrześniu 1944 r. TZG SD ogłosił „Deklarację Stronnictwa Demokratycznego”, w którym zapowiedział m.in. reprezentowanie linii politycznej PKWN „w środowisku inteligencji i rzemieślników”.

¹⁴ Jerzy Smoleński (1913–1993), wykształcenie wyższe prawnicze, prokurator i publicysta prawny. W czerwcu 1945 r., po powrocie z obozu pracy w Rostocku, był krótko podprokuratorem Sądu Okręgowego w Warszawie. Od 19 VI 1945 r. w Olsztynie. Podprokurator (VI 1945 – VI 1946) oraz wiceprokurator (VI 1946 – IV 1947) Sądu Okręgowego w Olsztynie. Członek prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Olsztynie (od 20 I 1946 r.) 28 IV 1947 r. uchwałą MRN w Olsztynie został powołany na stanowisko I wiceprezydenta miasta. 28 VI 1948 r. złożył rezygnację z pełnionej funkcji i powrócił do pracy w prokuraturze. Członek SD (od czerwca 1945 r.). W styczniu 1947 r. wystąpił z SD. Członek PPR (od I II 1947 r.)

¹⁵ Właściwie tzw. Blok Stronnictw Demokratycznych, składający się z czterech partii, stojących na gruncie linii programowej Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, ogłoszonego formalnie 22 VII 1944 r. Były to: PPR, PPS, SD, i SL. Partie Bloku opowiadały się za głosowaniem twierdzącym na wszystkie trzy pytania Głosowania Ludowego z 30 VI 1946 r. Poza Blokiem pozostawały dwie legalne wówczas partie opozycyjne, tzn. PSL i Stronnictwo Pracy.

¹⁶ Według protokołu z obrad zjazdu, sporządzonego przez WK PPS dla CKW PPS, ostatnie z przemówień powitalnych do uczestników zjazdu wygłosił Tadeusz Pałucki – por. AAN, PPS, sygn. 235/VII-179, k. 11. Informację o tym wystąpieniu zawiera również relacja z obrad zjazdu, zamieszczona w „Wiadomościach Mazurskich” z 12 VI 1946, nr 132, s. 2.

Tadeusz Pałucki (1903–1968), wykształcenie średnie, z zawodu urzędnik. W PPS od 1926 do 1938 r. i od 1945 r. W okresie międzywojennym i podczas okupacji niemieckiej był m.in. inspektorem w Kasie Chorych miasta stołecznego Warszawy (1930–1935) i Ubezpieczalni Społecznej w Warszawie (1935–1944). Po przyjeździe do Olsztyna naczelnik Okręgowego Oddziału Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (od I IX 1945 r.). Pełniący obowiązki prezydenta (5–20 XI 1945) i prezydent miasta Olsztyna (20 XI 1945 – 29 XI 1948).

W programie przewidziane było, że zabierze również głos przedstawiciel PSL ob. Lejk¹⁷. Jednakże ten ostatni wycofał swój akces, zrzekając się głosu¹⁸.

Następnie zabrał głos tow. minister Matuszewski, który w obszernym i jasnym referacie wytłumaczył zebrany sens i znaczenie referendum, doniosłość zagadnień zawartych w referendum. Referat był tak wszechstronnie wygłoszony, że wszyscy zebrani zrozumieli doskonale treść i jego znaczenie. Tow. minister powiedział, że tylko w Bloku wspólnym możemy osiągnąć zwycięstwo. Wiemy z doświadczeń, iż jedna partia nie doszła do celu w realizacji swoich idei. Tylko wielkie i potężne zjednoczenie, skonsolidowanie może przynieść nam lepsze jutro (oklaski).

Po zakończeniu pierwszego dnia [obrad], tow. Kretkowski odczytał rezolucję o treści zdecydowanej współpracy międzypartyjnej w Bloku oraz wierności dla Rządu Jedności Narodowej¹⁹.

Następnie udano się na plac przed Teatrem, gdzie minister Matuszewski dokonał uroczystego aktu odsłonięcia pomnika Stefana Jaracza²⁰. Wygłoszono okolicznościowe przemówienia podnosząc zasługi Jaracza – socjalisty, wielkiego aktora i artysty Polski pracującej²¹.

Na tym pierwszy dzień obrad zakończono. Zebrani udali się na stadion, gdzie odbywały się uroczystości „Godów Wiosennych”²².

¹⁷ Właściwie Fryderyk Leyk, ps. „Miroslaw Różyński”, „Grom”, „Jan” (1885–1968), wykształcenie średnie, z zawodu nauczyciel, drukarz i księgarz, działacz plebiscytowy. Założyciel i prezes Mazurskiego Związku Ludowego w 1919 r. W okresie międzywojennym był m.in. radcą konsulatów polskich w Lipsku, Essen i Strasburgu, a także urzędnikiem ubezpieczalni społecznej w Poznaniu. Podczas okupacji niemieckiej ukrywał się w Warszawie i w Siedlcach. Po przyjeździe do Szczytna w 1945 r. pracował początkowo jako urzędnik w starostwie powiatowym, a następnie kierownik Banku Ludowego Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowej (1947–1949). Członek Tymczasowego Zarządu Okręgowego Stronnictwa Ludowego w Olsztynie, II wiceprezes ZW SL w Olsztynie (od 4 XI 1945 r.) W grudniu 1945 r. przeszedł do Polskiego Stronnictwa Ludowego. II wiceprezes (od 16 XII 1945 r.) i prezes (od 13 I 1946 r.) WZ PSL w Olsztynie. 8 X 1946 r. wystąpił z PSL i powrócił do SL. Usunięty ze stronnictwa w 1948 r. Od 11 V 1947 r. członek Rady Naczelnej Polskiego Związku Zachodniego.

¹⁸ Jak podaje Bohdan Łukaszewicz (op. cit., s. 83) – powołując się na materiały WUBP w Olsztynie – Wojewódzki Zarząd PSL delegował na I zjazd PPS nie F. Leyka, a I wiceprezesa Bolesława Stolarczyka. Miał on wygłosić, w imieniu stronnictwa, przemówienie powitalne. Ostatecznie Stolarczykowi, zresztą bez wcześniejszego uprzedzenia, nie udzielono głosu.

¹⁹ Tekst rezolucji został opublikowany w „Wiadomościach Mazurskich” z 12 VI 1946, nr 132, s. 1.

²⁰ Stefan Jaracz (1883–1945) – wybitny polski aktor filmowy i teatralny, publicysta, związany z ruchem socjalistycznym. Założyciel i dyrektor Teatru „Ateneum” w Warszawie (1930–1933, 1935–1939). Autor słynnego referatu pt. „Stare narowy i nowe zagadnienia”, określonego później mianem „testamentu artystycznego” Jaracza, zawierającego jego przemyślenia na temat roli aktora i teatru „w budowie kultury narodu”. Inicjatorem budowy pomnika Stefana Jaracza był Stanisław Wolicki (1892–1963), pierwszy powojenny dyrektor teatru olsztyńskiego. Placówka otrzymała oficjalną nazwę Miejski Teatr im. Stefana Jaracza w Olsztynie, na mocy uchwały MRN w Olsztynie z 16 VII 1946 r.

²¹ Osobną relację z odsłonięcia popiersia Jaracza zamieściły „Wiadomości Mazurskie”, 12 VI 1946, nr 132, s. 2. Por. też: T. Prusiński, „Jest teatr w Olsztynie”, Olsztyn 2005, ss. 54–56; R. Syrwid, „Dzieje olsztyńskiego popiersia Stefana Jaracza”, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2005, nr 3, ss. 365–367.

²² „Gody Wiosenne” – widowisko regionalne na Stadionie Leśnym w Olsztynie 9 VI 1946 r., gdzie zaprezentowano m.in. pokazy zespołów tanecznych oraz festiwal zespołów śpiewaczych. Widowisko stanowiło część składową pierwszej powojennej ogólnopolskiej imprezy kulturalnej zorganizowanej w Olsztynie w dniach 9–11 VI 1946 r., pod hasłem „Warmińsko-Mazurskiego Święta powrotu wszystkich Ziemi Odzyskanych na łono Macierzy”.

W dniu 10 bm. o godz. 8.30 przystąpiono do dalszego ciągu obrad, z następującym porządkiem dziennym:

- 1) sprawozdanie Woj. Kom. i plan pracy;
- 2) sprawozdanie Komisji Rewizyjnej;
- 3) dyskusja;
- 4) wybory do Woj. Kom. PPS, Sądu Part[yjnego] i ogłoszenie wyborów;
- 5) wolne wnioski;
- 6) zakończenie Zjazdu.

W drugim dniu [obrad] brali tylko udział delegaci z zaproszeniami. Obecnych było około 70 osób. Po odczytaniu porządku dziennego zabrał głos ob. Kretkowski, który zdał sprawozdanie z dotychczasowej pracy. Następnie nawiązał do współpracy z bratnią PPR, ostro atakując słabe więzy, jakie łączą obie te dwie partie. Tow. Kretkowski powiedział, że wszyscy trzeźwo myślący towarzysze powinni sobie zdawać sprawę z ważności wzajemnego złączenia się w poczynaniach, tak PPS, jak i PPR. Powiedział, że dziś tylko do PPR można mieć zaufanie, że ta partia nigdy nie zdradzi, gdyż twardo będzie stać na gruncie swej ideologii. Ta jedna partia umiała, nie licząc się z ofiarami, stawiać czoła bandom leśnym, ta partia jedynie wprowadza ład i porządek w dziedzinie zagospodarowania kraju, że to tylko PPR nigdy dobrowolnie władzy z rąk nie wypuści. Dlatego to powiedział towarzysz Kretkowski, że powinniśmy docenić wysiłek bratniej nam partii i naszym postępowaniem dać dowód szczerzej i gorącej przyjaźni (słabe oklaski).

Nadmienił również, że jeżeli widzimy jakieś świństwa, czy to wśród PPR-owców, czy wśród PPS-owców na jakich bądź stanowiskach, czy nawet w UB²³, czy MO, donosić o tym odpowiednim władzom i wyrzucać tych ludzi na łeb! (silne oklaski). Dalej powiedział, że pomimo, iż PPR jest może zarozumiała, tym niemniej powinniśmy z nią współpracować, a w przyszłości i tak potrafimy swoimi ludźmi obsadzić wyższe stanowiska (silne oklaski). Również nawoływał, aby zwrócić wielką uwagę na OM TUR²⁴, gdyż to są nasi następcy, a jak wychowamy młodzież, takie będziemy mieli przyszłe społeczeństwo (oklaski).

W dyskusji prosił o głos tow. Poloński²⁵, który wnosił skargi na PPR, że trudno jest nawiązać współpracę z PPR, ponieważ partia ta jest zarozumiała

²³ UB – Urząd Bezpieczeństwa. Powszechnie używany akronim na określenie organów bezpieczeństwa funkcjonujących w Polsce w latach 1945–1956. Pochodzi od nazw jednostek terenowych, czyli miejskich, powiatowych i wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego.

²⁴ OM TUR – Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego. Organizacja młodzieżowa związana z PPS, działająca w latach 1926–1936 oraz 1944–1948. W 1948 r., w ramach tzw. zjednoczenia polskiego ruchu młodzieżowego, została rozwiązana, a część jej członków wcielona do Związku Młodzieży Polskiej.

²⁵ Marian Poloński (ur. w 1901 r.), wykształcenie średnie, z zawodu nauczyciel. W PPS od 1936 do 1939 i od 1944 r. Kierownik Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy w Zamościu (VIII 1944 – II 1945), naczelnik Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Lublinie (II–IV 1945) i w Olsztynie (IV–XII 1945). Później wicedyrektor Przedsiębiorstwa Państwowego „Film Polski” Oddział w Olsztynie (III–VII 1946) i naczelnik wydziału opieki społecznej Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie (IX 1946 – X 1948). Członek (IV 1945 – VI 1946) i II sekretarz (IV–XII 1948) WK PPS w Olsztynie.

i uzurpuje sobie specjalne prawa (oklaski). A przecież ta partia, jest partią najmłodszą! (silne oklaski).

Drugi z kolei zabrał głos tow. Skocki²⁶, który silnie napadł na PPR, twierdząc, że PPR, UB i MO nadużywa[ją] władzy. W ten sposób kompromitują nie tylko siebie, ale i tych, którzy z nimi współpracują (silne oklaski). PPR wytrąca nam najlepszych członków i werbuje ich do siebie. Dlatego nie możemy z nimi współpracować! (silne oklaski).

Trzeci z kolei zabrał głos tow. Grocki[?]²⁷, który nie mniej krytykował MO i UB oraz PPR i również otrzymał silne oklaski. Zarzucał on, iż w defiladach pierwszomajowych PPR była wszędzie na pierwszym miejscu, że PPR stale się wywyższa, a przecież oni nie mają tyle racji co PPS. Są młodą partią (oklaski), a pchają się zawsze na pierwszy plan! My sobie zdajemy sprawę, że dzieciom (miał na myśli „głupich”, „zarozumiałych”, gdy umyślnie uczynił przerwę) trzeba ustąpić i dlatego puszczamy ich naprzód (silne oklaski).

Czwarty, tow. Guis²⁸, również wnosił skargi na PPR, że zajmują najwyższe stanowiska i dlatego nie ma współpracy, gdyż panuje antagonizm (silne oklaski).

Następnie tow. Warecka²⁹ zabrała głos w sprawie opieki nad OM TUR, nawołując do umasowienia szeregów tej organizacji.

Szósty z kolei zabrał głos tow. Pecarz³⁰, który stwierdził, że zarzuty skierowane pod adresem PPR są niesłuszne i nieistotne. PPR krwią własną okupiła to, co dziś ma, a za ofiary jakie położyła jeszcze za mało otrzymała. PPR była pierwsza na tych ziemiach! Pierwsza zaczęła gospodarzyć, tu też pierwsze ofiary padły w szeregach PPR. Jednak i dziś PPR nie dąży do monopartyjności, gdyż stara się zawsze pierwsza znaleźć język porozumienia z PPS (w tym miejscu dały się słyszeć głosy: „nieprawda! nieprawda!”). Oklasków nie dawano.

Jasno z tego wynika, że wśród PPS dominują idee WRN i w tych warunkach nie można mówić o szczerzej współpracy.

²⁶ Józef Skocki, ps. „Maciej Doliwa” (ur. w 1908 r.), wykształcenie średnie, z zawodu technik budowlany. W PPS od 1925 r. Przewodniczący PK PPS w Morągu (VIII 1945 – VII 1946), zastępca członka Wojewódzkiego Sądu Partyjnego PPS w Olsztynie (od 10 VI 1946 r.), przewodniczący Powiatowej Rady Narodowej w Morągu (VII 1946 – X 1948).

²⁷ Błędnie podane nazwisko. Według protokołu z obrad zjazdu sporządzonego przez WK PPS dla CKW PPS, kolejnym mówcą był Paweł Drozd – por. AAN, PPS, sygn. 235/VII-179, k. 13. Paweł Drozd, ps. „Stary” (ur. w 1882 r.), wykształcenie średnie, z zawodu nauczyciel. W PPS od 1901 r., przewodniczący Powiatowego Komitetu PPS w Górowie Iławeckim (XI 1945 – XII 1947), inspektor szkolny w Górowie Iławeckim (od lutego 1945 r.)

²⁸ Feliks Guis (ur. w 1898 r.), wykształcenie średnie, z zawodu urzędnik. W PPS od 1945 r., przewodniczący PK PPS w Mrągowie (IX 1945 – III 1948). Burmistrz Mrągowo od 20 VII 1945 do 31 XII 1947 r.

²⁹ Janina Warecka (ur. w 1921 r.) – sekretarz (od 18 XI 1945 r.) i przewodnicząca (od marca 1946 r.) WK OM TUR w Olsztynie, członek WK PPS w Olsztynie (od 10 VI 1946 r.)

³⁰ Wojciech Pecarz (ur. w 1896 r.), członek PPS od 1923 r., przedwojenny burmistrz Aleksandrowa Kujawskiego (od 1927 r.). W Olsztynie od 1945 r. Kierownik Oddziału Komunikacyjnego WK PPS w Olsztynie (II–XII 1947), radny MRN w Olsztynie (od 20 I 1946 r., z ramienia Okręgowej Komisji Związków Zawodowych w Olsztynie).

Następnie, kolejno zabierali głos tow.[tow] Glecowski[?]³¹, Glonek³² i Ostrowski³³. Omawiali oni bolączki gospodarcze partii oraz własne niedobory rodzinne [!]^b.

W podsumowaniu dyskusji zabrał głos tow. minister Matuszewski, bijąc stawiane zarzuty jeden po drugim. Wyjaśnił mianowicie, że PPR jest jedyną partią, która zacisnęła pięści i zęby, i nie patrząc na przeciwności śmiało kroczy naprzód. Jedynie PPR możemy ufać, jedynie PPR pójdzie razem z nami, nigdy nas nie zdradzi. Musimy to wziąć pod uwagę i nareszcie zacisnąć więzy w uczciwej współpracy.

Następnie przystąpiono do wyboru Kom. Partii na Województwo, po czym wybrano sąd partyjny, którego skład zamieszczamy poniżej [...]³⁴

W wolnych wnioskach nikt nie zabierał głosu. Na zakończenie Zjazdu tow. ppłk. Koral ostro zaatakował zebranych za krytykowanie tylko PPR. O PSL nikt nie poruszył żadnego zagadnienia, nikt nie poruszył kreciej roboty PSL. Potępił taką pracę i stwierdził, że jeżeli praca będzie szła dalej, tak jak do tej pory, to partia może stracić kompletnie zaufanie wśród społeczeństwa proletariackiego, na którym walcimy, jako partia socjalistów, gruntuje się! Przemówienie tow. Korala odbiło się słabymi oklaskami wśród słuchaczy.

Na tym Zjazd zakończono. Obecni, po opuszczeniu sali obrad, jeszcze wyrażali swe niezadowolnienie, szepcząc po bokach. Wyraźnie odczuwało się tendencje WRN.

Kierownik Sekcji I

por. Malinowski Jan

Naczelnik Wydziału V

por. Krzywiński B[olesław]

³¹ Błędnie podane nazwisko. Według protokołu z obrad zjazdu sporządzonego przez WK PPS dla CKW PPS, kolejnym mówcą był Wiktor Jeżewski – por. AAN, PPS, sygn. 235/VII-179, k. 13. Wiktor Jeżewski ps. „Kuba” (ur. w 1908 r.), wykształcenie wyższe, z zawodu urzędnik, działacz kulturalny. Przewodniczący Wojewódzkiego Sądu Partyjnego PPS (od 10 VI 1946 r.)

³² Aleksander Glonek – skarbnik Wiejskiego (Gminnego) Komitetu PPS w Niebytowie (obecnie: Małdyty, powiat ostródzki, województwo warmińsko-mazurskie), członek PK PPS w Morągu (od 1 V 1946 r.).

³³ Witold Ostrowski (ur. w 1909 r.) – wykształcenie średnie, przedsiębiorca budowlany. W PPS od 1927 r. W Olsztynie od lipca 1945 r. Członek MWRN/OWRN z ramienia Izby Rzemieślniczej w Olsztynie (28 XII 1945 – 23 IX 1948). Członek (od 1 VIII 1946 r.) i wiceprzewodniczący (?10 II 1947 – 15 III 1948) Miejskiego Komitetu PPS w Olsztynie, członek Rady Wojewódzkiej PPS w Olsztynie (23 XI 1947 – 3 X 1948).

^b Tak w tekście.

³⁴ Składów osobowych WK PPS, Komisji Rewizyjnej i Wojewódzkiego Sądu Partyjnego nie publikuje się. Szerzej na ten temat patrz R. Syrwił, op. cit., ss. 42–44 (wyniki wyborów do władz wojewódzkich olsztyńskiej organizacji PPS wraz z omówieniem).